

overzichten waarmee de kunst- en literatuurhistoricus Pierson en de sterrenkundige A. Pannekoek worden bedacht. Andere studies — die over de anatoom L. Bolk en die over de scheikundige J. H. van 't Hof— gaan dan weer gebukt onder een overdaad aan technische, voor de 'leek' haast onbegrijpelijke gegevens.

Deze biografische universiteitsgeschiedenis biedt echter meer dan alleen portretten van individuele onderzoekers en docenten. Verspreid doorheen de bundel liggen immers ook een aantal themata die ongetwijfeld een plaats dienen te krijgen in de door de initiatiefnemers beoogde synthese van de geschiedenis van de Amsterdamse universiteit. Het door De Rooy aangesneden thema van de uitgeholde traditie (en van de *invention of tradition*) is er één van. Een ander betreft de aantrekking en afstoting die het buitenland, met name Duitsland, op de Amsterdamse hoogleraren uitoefende. Treub ging in een in 1897 verschenen brochure (*Universität und Vaterland. Eine Wehrschrift*) heftig te keer tegen de veelvuldige benoemingen van Duitse geleerden op Nederlandse leerstoelen, een campagne die ertoe leidde dat de nog niet gepromoveerde Bolk één jaar later zijn collega in de medische faculteit kon worden. Anderen voelden zich daarentegen aangetrokken tot de Duitse academici. De Vries, Van 't Hoff, Zeeman en S. R. Steinmetz verbleven na hun studie enige tijd in Duitsland. Van 't Hoff aanvaardde in 1896 zelfs een benoeming in Berlijn. Sommigen van zijn collega's — als De Vries — wezen Duitse aanbiedingen af, maar wisten daardoor hun positie in eigen land te verstevigen.

Een derde thema houdt rechtstreeks met deze positieverbetering verband: de uitbouw van de materiële infrastructuur van het onderzoek. Met name de hoogleraren uit de medische en de wis- en natuurkundige faculteiten lieten zich door de gemeenteraad en de curatoren slechts binden wanneer hen een moderne infrastructuur ter beschikking werd gesteld. De Vries vroeg en kreeg een laboratorium voor plantenfysiologie, Van 't Hoff een chemisch laboratorium, Treub een vrouwenkliniek, Bolk een ontleedkundig laboratorium, Zeeman een laboratorium physica. Maar ook Pierson kreeg het kabinet van gipsafgietsels dat hij voor zijn onderwijs nodig achtte. Zo werd de bloei die de Amsterdamse universiteit tijdens de eerste halve eeuw van haar bestaan kende, ook veruitwendigd. Het valt — met de redactie van deze bundel — te hopen dat deze en dergelijke themata in de toekomst systematisch zullen worden uitgediept.

Jo Tollebeek

H. Oosterhuis, *Homoseksualiteit in katholiek Nederland. Een sociale geschiedenis 1900-1970* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1992; Amsterdam: SUA, 1992, 256 blz., f45,-, ISBN 90 6222 225 0).

Dit boek, de handelseditie van een dissertatie in de sociale wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam, is voorde geschiedschrijving over het Nederlands katholicisme in de twintigste eeuw van bijzonder belang. Het vormt namelijk een uitstekende bijdrage aan het groeiend inzicht, dat de katholieke herleving geen antimoderne, defensief ingerichte wereldbeschouwing beoogde, maar dat de ermee gepaard gaande aanpassingshouding in veel opzichten een amalgaam van traditioneel-godsdienstige en moderne elementen heeft opgeleverd. Eenduidig was het katholieke standpunt zelden, en de voorstelling van het gesloten front moet de laatste tijd wijken voor het beeld van een interne ontwikkeling, die met fricties en conflicten gepaard ging.

In het onderhavige geval gaat het om de moderne wetenschappen, die al in een vroeg stadium een bres sloegen in de moraaltheologische veroordelingstraditie van homoseksualiteit als een tegennatuurlijke zonde. Vanaf de jaren twintig, zo blijkt, stelden ook katholieke artsen en psychiaters zich op het standpunt dat homoseksualiteit een ziekte was, die uit medisch-biologische factoren dan wel uit ontwikkelingsstoornissen in de jeugd te verklaren viel. Zulke

inzichten, uitgedragen door een standsbewuste beroepsgroep, vormden uiteraard stevige concurrentie voor de moraaltheologische opvattingen. Ziektes zijn er echter om genezen te worden, zo oordeelden de medici, en zo kon men ook de katholieken onder hen spoedig in de weer zien met behandelingen die varieerden van het castreren van tbr-gestelden, via hormoonbehandeling of koolzuurkuur tot psycho-analytische therapie toe. De theologen konden moeilijk anders dan de pretenties van de moderne wetenschap erkennen en respecteren, want een genezen homoseksueel was geen zondaar meer. De moraaltheologie heeft zich dan ook niet willen en kunnen verzetten tegen de 'vooruitgang' die de wetenschap hier leek te brengen, en de verhouding tussen artsen en theologen is er ook steeds een geweest van wederzijds respect en erkenning van elkaars deskundigheden.

Dat lag een tikkeltje anders toen, in een tweede golf van wetenschappelijke modernisering, na 1945 de psychologen oprukten. Hun 'psyche' was nauwelijks te onderscheiden van de 'ziel' waar de theologen en de zielzorgers zich om bekommerden, zodat de conflicten hier hoog lagen opgestapeld. De kritiek van psychologische kant op de gevolgen van de moraaltheologische nadruk op zonde, schuld en boete was soms bikkelhard, bij voorbeeld wanneer een Buytendijk haar uitte. Onder diens hooggewaardeerde leiding ontwikkelde de katholieke geestelijke gezondheidszorg zich in de jaren vijftig pijlsnel. Dat had voor heel wat levensterreinen de nodige gevolgen, ook voor de katholieke houding ten opzichte van homoseksualiteit. De manier waarop bij voorbeeld de geestelijken en psychiaters van een katholiek bureau voor geestelijke gezondheidszorg in Amsterdam in de jaren rond 1960 homoseksuelen tegemoet traden, had alle trekken van de moderne therapie. De cliënten zagen hun homoseksualiteit erkend, zij werden bevestigd en aangemoedigd in hun streven naar vaste relatievorming, en bij de begeleiding lag de nadruk op hun eigen verantwoordelijkheid. De 'psychologisering van de zielzorg' is een zoveelste bewijs van de aanpassingsvaardigheid van kerk en geestelijkheid.

Een kanttekening zou men kunnen maken bij het ontbreken in dit boek van een theoretische en historiografische *setting*. Wel wordt in de Inleiding kort een noodzakelijke bijstelling van Foucaults disciplinerings-theorie bepleit, maar de theorievorming en historiografie over de 'verzuiling' blijft volledig onbesproken, hoewel de onderzoeksresultaten de schrijver alle aanleiding hadden geboden een mening terzake te formuleren, zoals hierboven al kort is aangegeven.

Nog ten aanzien van een tweede aspect zou een nadere standpuntbepaling van de schrijver mogelijk zijn geweest. Naar zijn mening waren het de katholieke psy-deskundigen, die in de jaren zestig een wending in de katholieke opinievorming over seksualiteit en dus ook over homoseksualiteit teweeg brachten. Op die manier gaven zij de katholieke politici de mogelijkheid tot medewerking aan het intrekken van artikel 248bis (het voor homoseksuelen discriminerend artikel uit het Wetboek van Strafrecht) in 1971, en twee jaar later tot ondersteuning van de aanvraag tot koninklijke goedkeuring van het COC. In die voorstelling van zaken krijgen katholieke psychologen dus een hoofdrol toebedeeld in het emancipatieverhaal van de Nederlandse homoseksuelen. Men kan zich indenken, dat die daar wat vreemd van opkijken, want nog maar enkele jaren geleden zagen zij zichzelf in die hoofdrol geplaatst, namelijk in Tielmans dissertatie uit 1982 over *Homoseksualiteit in Nederland*. De twee studies zijn in zoverre niet met elkaar in strijd, dat Oosterhuis' katholieke homoseksuelen in hun houding ten opzichte van clerus en katholieke psychologen nogal eens een heel zelfbewuste indruk maken en op die manier hun bijdrage aan de eigen emancipatie leveren, maar een duidelijk accentverschil tussen beide interpretaties is desalniettemin niet over het hoofd te zien. De kwestie zou zich voor een uitvoeriger exposé hebben geleend.

Een vraag die dit mooie boek niet beantwoordt en die waarschijnlijk ook nooit te beantwoorden zal zijn, is of alle katholieke homoseksuelen zulke toberds geweest zijn als men na lezing van

deze uiteenzetting geneigd is te denken. De methodische achtergrond van deze vraag is de volgende. Of de katholieke herleving zo diep in het leven van katholieken heeft ingegrepen en of ze zo breed om zich heen heeft gegrepen als de emancipatie- en ontluikingshistorici, maar ook de 'verzuilings'-critici het hebben, voorgesteld, is nog maar de vraag. Zouden er *in casu* misschien ook katholieke homoseksuelen zijn geweest, die er de voorkeur aan hebben gegeven wat meer afstand van de roomse burcht in acht te nemen ten voordele van eigen ziele- en lichaamsheil? We zouden hen niet direct afvalligen of opportunisten moeten noemen, eerder eigenzinnigen. Veel sporen zullen zij in de documentatie van het katholieke leven uit de herlevings- of 'verzuilings'-tijd niet hebben nagelaten, maar dat hoeft er nog niet toe te leiden het beeld van de katholieke homoseksueel in Oosterhuis' boek voor volledig representatief te houden. — Men beschouwe deze laatste opmerkingen echter als niet meer dan kanttekeningen bij een degelijk uitgevoerd onderzoek, waarvan de resultaten in een heel goed geschreven tekst en in een fraai uitgegeven boek vorm hebben gekregen.

P. Luykx

G. L. Lindner, *Parlementaire geschiedenis van het militaire straf-, strafproces- en tuchtrecht* (3 dln.; Arnhem: Gouda Quint, 1992, 704 blz., f163,-, ISBN 90 387 0043 1).

In de goede traditie van H. van der Hoeven, bij de totstandkoming van het wetboek van militair strafrecht in 1903, en A. F. Steffen, bij de belangrijke partiële wijziging van de militaire straf- en tuchtrechtwetgeving van 1963, heeft nu G. L. Lindner (inmiddels overleden) de gehele parlementaire ontstaansgeschiedenis van de ingrijpende wijziging van het militaire straf-, strafproces- en tuchtrecht van 1990, waaraan hij zelf zo'n belangrijke bijdrage heeft geleverd, beschreven. Het boekwerk in drie delen is bedoeld als een naslagwerk voor de rechtspraktijk. En wel om te gebruiken bij het zoeken naar de juiste interpretatie van de wetsbepalingen. Geheel volgens de beproefde methode bestaat de tekst voor het merendeel uit de artikelsgewijs gegroepeerde parlementaire wetshistorie. Daarnaast wordt op dezelfde wijze uiteraard ook aandacht besteed aan de algemene bepalingen en elementen in de verschillende wetten.

Maar Lindner heeft het — gelukkig — daar niet bij gelaten. De verschillende onderwerpen: het militaire strafrecht, het militaire strafprocesrecht en het militaire tuchtrecht — welke drie onderwerpen om de toegankelijkheid te vergroten in drie afzonderlijke delen zijn ondergebracht — worden vergezeld van een bespreking van de theorie, van een kort overzicht van de voorgeschiedenis van de herziening van het betreffende deel van het militaire recht en van een kort algemeen overzicht van de parlementaire wetsgeschiedenis, waarin telkens eveneens de belangrijkste principiële veranderingen in het betreffende deel van het militaire recht worden toegelicht. Het is duidelijk, dat Lindner bij het bijeenplaatsen van de verschillende parlementaire stukken geen eigen inbreng heeft kunnen hebben, maar dat hij juist in de laatstgenoemde hoofdstukken zijn eigen inzichten naar buiten kon brengen. Voor de niet met alle details van het militaire recht bekend zijnde buitenstaander vormen deze hoofdstukken een zeer bruikbare ingang om snel op de hoogte te komen van de belangrijkste veranderingen in het militaire straf- en tuchtrecht.

Op objectieve wijze beschrijft Lindner de verschillende ingrijpende wijzigingen, zoals de scherpe scheiding tussen het militaire straf- en het tuchtrecht, de beperking van de werkingssfeer van het tuchtrecht, de herziening van het tuchtrechtelijke sanctiestelsel, de decriminalisering van een aantal militaire delicten, de opheffing van de krijgsraden en de integratie van de militaire strafrechtspraak in de commune strafrechtspraak. Uiteraard aanpassingen van het militaire recht, waar hij zelf zo'n grote voorstander van is geweest. Het is overigens de ironie van het lot, dat er, zoals dat wel meer met sterkevoorkeuren het geval is geweest, reeds kort na de invoering